

En »Kongelig« bibliotekar i Sønderjylland

af *Preben Kirkegaard*

I 1921 drog Det kongelige Biblioteks senere chef Carl S. Petersen fra København til Aabenraa for at bistå de nye danske biblioteker i den vanskelige startfase. I breve til kollegerne hjemme berettede han om sine indtryk fra pionermarken.

Tidligere rektor for Danmarks Biblioteksskole, Preben Kirkegaard, tegner her billedet af den lærde bibliotekar og hans arbejde med opbygning af bibliotekerne i Sønderjylland efter Genforeningen.

Den danske bibliotekshistorie indeholder ikke nogen særlig indgående skildring af den vigtige epoke i det sønderjyske biblioteksvæsen, som fremkaldtes af Genforeningen i 1920. På de følgende sider skal der, i et lille detailstudie, forsøges tegnet et billede af den arbejdsindsats, som Carl S. Petersen (1873-1958) ydede som »udlånt« dansk »ekspert« i perioden fra april 1921 til marts 1922 ved opbygningen af biblioteksarbejdet i de genvundne landsdele.

Som kildemateriale har jeg først og fremmest benyttet en stor brevsamling, som er arkiveret i Statens Bibliotekstjeneste, indeholdende Carl S. Petersens talrige beretninger om arbejdet og forholdene i det sønderjyske. Ud over de officielle og forretningsmæssige redegørelser findes mange halv- og helprivate breve til biblioteksinspektør Svend Dahl, som var hans nære ven, og til bibliotekstilsynets direktør Th. Døssing.

Kongeriget havde 5. marts 1920 fået den første »Lov om statsunderstøttede Biblioteker« og dermed fastlagt rammerne for bibliotekernes organisation og administration inden for den dagældende rigsgrænse. Da afstemningsresultatet forelå, fremkom der straks ønsker, planer og forslag om fremme af det sønderjyske kultur- og biblioteksarbejde og dets koordinering med den rigsdanske udvikling. Det var ikke alene de lokale myndigheder i f.eks. Aabenraa, Haderslev og Sønderborg, der bevilgede beløb til biblioteksdrift, også private kredse indsamlede penge og bøger til formålet. Meget stor aktivitet, vel nok den største og mest effektfulde, udgik fra Sprogforeningen, hvis formand H. P. Hanssen jo udførte et særdeles betydningsfuldt arbejde på de politiske fronter. Undervisningsministeriet havde stillet 100.000 kr. til rådighed for biblioteksarbejdet, som skulle administreres af Statens Bibliotekstilsyn i overensstemmelse med bibliotekslovens bestemmelser. Der blev nedsat et rådgivende udvalg

bestående af H. P. Hanssen, museumsdirektør M. Mackeprang og biblioteksdirektør Th. Døssing, som skulle følge arbejdets udvikling.

Efter en række forhandlinger med de berørte kredse fik undervisningsministeriet d. 30. marts 1921 forelagt en detaljeret plan for reorganiseringen. Dens hovedpunkter er:

Biblioteksloven udvides til også at gælde i de sønderjyske landsdele.

Der anerkendes kun ét centralbibliotek (Aabenraa), som får 30.000 kr. til vandreboogsamlingsarbejdet.

Skolebiblioteker, også de private, kan opnå tilskud.

Til sognebiblioteker fastsættes statstilskuddet til 20 øre pr. indbygger, hvis de årlige lokale tilskud udgør mindst 50 kr.

Til by-biblioteker ydes 20 øre pr. indbygger samt 1.500 kr. til indretning af læsestue med håndbibliotek. Hertil kom yderligere 150 kr. pr. 1.000 kr. af de årlige stedlige tilskud, suppleret med 10 øre pr. indbygger i bibliotekets landsogne.

Til den forelagte plan var der knyttet en indstilling til undervisningsministeriet om at udnævne en kompetent bibliotekarisk leder og organisator af arbejdet for en periode på et halvt år. Man foreslog Carl S. Petersen, som på det

Carl S. Petersen (1873-1958) var biblioteksmand, litteraturhistoriker, dr. phil. h.c. og meget andet. I årene 1921-23 afbrødes hans virksomhed ved Det kongelige Bibliotek af arbejdet med opbygningen af det folkelige biblioteksvæsen i Sønderjylland. Foto i Historiske Samlinger for Sønderjylland.

tidspunkt var leder af Det kongelige Biblioteks udlån, idet man havde sikret sig, at han ville kunne opnå orlov i tidsrummet april-september 1921. Denne orlov blev senere udvidet med endnu et halvt år. Hvorfor nu netop Carl S. Petersen? I det arkivmateriale jeg har haft adgang til, har jeg ikke fundet det mindste personlige udsagn om hans egne motiver eller tilskyndelse til at forlade – omend kun for en tid – Det kongelige Biblioteks eksklusive miljø til fordel for et særdeles jordnært arbejde.

Vi må nok drage den konklusion, at han som nationalbevidst dansker har deltaget i den danske befolknings inderlige glæde over Genforeningen og været opfyldt af ønsket om at yde sit bidrag til støtte for det genvundne lands kulturelle udvikling. Men lad mig citere slutningen af Th. Døssings indstilling om ansættelse af Carl S. Petersen:

»Som en mand der i enestående grad vil være opgaven voksen, tillader jeg mig at nævne bibliotekar ved Det kgl. Bibliotek Carl S. Petersen, der foruden de almindelige saglige og personlige kvalifikationer besidder et indgående kendskab til den sønderjyske nationalitetskamps historie.«

Blandt de »stedets folk«, som Carl S. Petersen fik at samarbejde med, er der især to, som bør fremhæves: politikeren H. P. Hanssen og bibliotekaren Jakob Petersen.

H. P. Hanssen, en tid minister for de sønderjyske anliggender, var en hårdet forkæmper for det danske mindretal i den tyske rigsdag og formand for Sprogforeningen, som siden 1880 havde været det mest indflydelsesrige kraftfelt for dansk kulturliv. Når Aabenraa så tidligt og så entydigt blev udset til at være sæde for landsdelens hovedbibliotek, skyldes det formodentlig, at H. P. Hanssen boede i Aabenraa og havde stor politisk indflydelse, men der var selvfølgelig også stærke saglige grunde.

Sprogforeningens bibliotekar *Jakob Petersen* var den dybt engagerede og utrættelige medarbejder. Han var barn af Sønderjylland, opvokset i »tysker-tiden« med tysk skolegang og havde derefter arbejdet ved landbruget, afbrudt af flere højskoleophold i Danmark.

H. P. Hanssen fik øje på den velbegavede unge mand og tilbød ham, vistnok i 1913, en stilling som medhjælper i Sprogforeningen. For at forberede sig til netop denne stilling opholdt han sig i en længere periode ved Københavns Kommunebiblioteker, hvor Jens Aarsbo i disse år samlede flere volontører, som fik en vis oplæring i biblioteksarbejdet.

Hans officielle tiltrædelsesdato i Sprogforeningen var april 1914. Snart derefter udbrød 1. verdenskrig, og i 1916 blev han indkaldt og sendt til fronten. Efter sin hjemkomst i 1918 blev han privatsekretær for H. P. Hanssen og senere valgsekretær i valgkontoret for Aabenraa by og amt.

Det var således en mand med megen praktisk livserfaring og en dyb forankring i hjemstavnsens åndelige forhold og politiske situation, som nu skulle samarbejde med den nordfra kommende leder af reorganiseringsarbejdet. Som sekretær og bibliotekar for Sprogforeningen havde Jakob Petersen været stærkt involveret i de lokale initiativer for at få organiseret og reorganiseret landsdelens biblioteksvæsen, få det knyttet til den i 1920 vedtagne bibliotekslov og få andel i de økonomiske midler, som staten stillede til rådighed. Han havde også gjort forberedelser til at modtage de store bogmasser, som var indsamlet, først og fremmest gennem Den sønderjyske Fond, ved at sikre sig et stort loftslokale over et korntørreri, ligsom han havde sørget for, at et kontor på »Folkehjem« stod til rådighed for Carl S. Petersen, når han måtte komme. Det var primitive løsninger – men velmente. Hertil kom, at han havde arbejdet hårdt med opstilling og klassificering af hovedsamlingen på »Folkehjem«, som i den tidligere bibliotekars sidste leveår og under krigen var blevet noget forsømt, og – mere henholdende – med de 175 bogdepoter, som Sprogforeningen havde spredt over hele landsdelen. Såvidt det kan ses, bestod Sprogforeningens samlede bogbeholdning på dette tidspunkt af 90.194 bind.

Fra personkredsen der fik betydning for opbygningen af det sønderjyske biblioteksvæsen må også nævnes biblioteksdirektør *Th. Døssing*, hvis indsats dog mest lå på det fjernere administrativt-tekniske område, og *Svend Dahl*, der som inspektør i bibliotekstilsynet tog mere aktivt del i selve arbejdsprocessen. Dahl var iøvrigt en nær ven af Carl S. Petersen, som i talrige breve orienterer ham på det personlige plan om arbejdet og dets problemer. Disse breve er en uvurderlig kilde til belysning af situationen for hele arbejdet.

Ved at gennemgå Bibliotekstilsynets arkiv er det endvidere blevet særdeles klart for mig, at en person, som man ellers ikke hører meget om i bibliotekshistorien, frk. *Aase Borregaard*, der var assistent i Bibliotekstilsynet, i virkeligheden har udført et formidabelt stykke arbejde for sagen.

Den lærde bibliotekar i Aabenraa

Efter at bevillinger, arbejdsplan og udnævnelse var godkendt, drog Carl S. Petersen så i slutningen af april 1921 ned til Aabenraa. Hvordan reagerede nu denne lærde litteraturforsker og afdelingsleder på landets fornemste videnskabelige bibliotek, da han blev konfronteret med opgaven: at organisere det sønderjyske folkebiblioteksvæsen?

Den 1. maj 1921 skriver han til vennerne Døssing og Dahl et 8 sider langt brev, som her gengives i sin helhed, dels fordi det indeholder adskillige oplysninger, der belyser de ydre vilkår for opgaven, og dels fordi brevstilen

vidner om personlige træk hos den målbevidste og hårdt arbejdende mand i kast med en usædvanlig og særdeles krævende arbejdsopgave:

»Kære venner (D. & D.!)

1.5. 1921

Først mange tak til D² (Dahl) og til damerne for fødselsdagshilsenen; laurbærkransen rørte mig dybt, og den hænger nu i mit arbejdsværelse på biblioteket, om man kan kalde dette bogpakhussåledes. Og dermed undskyld, at jeg ikke har fået skrevet før, men snart er et, snart et andet kommet i vejen.

Lad mig nu begynde med begyndelsen! Ved ankomsten til Aabenraa var H. P. Hanssen og Jakob Petersen på banegården for at tage mod mig, og vi (÷ Jakob P.) gik derefter hjem til H. P. for at spise middag og tilbringe aftenen i familiens skød. Han var og har siden været meget venlig mod mig.

Torsdag morgen kl. 10 møde med Sprogforeningens bestyrelse, hvor jeg gennemgik planen, der vandt H. P. Hanssens bifald; jeg fik hånds- og halsret over bibl. på Folkehjem. Inspicerede derefter frøløftet, som befandtes temmelig umuligt for vort formål, og var om eftermiddagen temmelig forknyt, takket være ikke mindst Jakob P., der vel er en brav mand, hvem jeg godt kan lide, men ved siden deraf fuld af betæneligheder, til hvilken side hver anden gang og ganske sikkert udpræget subaltern [underordnet] og behandles som sådan af alle her. Gik om aftenen til Niels Hansen [redaktør på Hejmdal] for at snakke med ham om hvad der lod sig gøre for at vække interesse for sagen gennem avisen, thi navnlig det pinte mig, at jeg følte mig som stående ensom og forladt foran et øde svælg af uinteresserehed fra den store befolknings side.

Men inden jeg gik til Niels H., havde jeg foretaget et skridt, som jeg ikke fortryder. Jeg gik hen til H. P. Hanssen, sagde, at jeg måtte have bøgerne fra frølageret bragt til Folkehjem samt have inddraget de to gæsteværelser bag læsesalen og smidt de derværende militære ud. Hvilket altsammen prompte skete, hvorefter jeg lader reoler opsætte i de to værelser, thi jeg må have plads.

Freitag. De to læsesale indrettet til laboratorium for fordeling og sortering af boggaven, og arbejdet tog fat, hvilket er en stor velsignelse.

Lørdag. Inden kl. 10 fm. var boggaven udpakket; oplysende litt. og skønlitteratur fordelt efter alfabetet og børnebøgerne optalte (desværre kun 6.000 bd. ialt af børnebøgerne). Så arriverer H. P. Hanssen og Mackeprang og tog mig med hjem til H. P. til middag og derefter ud på landet, en behagelig og hyggelig eftermiddag.

Hidtidige resultater

- 1) H. P. Hanssen vundet for planen i dens helhed og dens enkeltheder.
- 2) Folkehjems underkastelse under biblioteksplanen, men
- 3) Erkendelse af nødvendigheden af udlån, læsestue for voksne, børn og

Biblioteket på Folkehjem – læsesalen fotograferet 1921. Historiske Samlinger for Sønderjylland.

avisdyrkere ude i byen; dette spørgsmål vil blive løst i forbindelse med spørgsmålet om museet, et udvalg skal nedsættes derom, H. P. have sæde deri, og bibliotekssagen vil deri blive fremholdt; inden efteråret vil dette sikkert være ordnet.

- 4) Byrådet giver 5.000 kr. til biblioteket i årlig drift; derimod kan det ikke magte også at give oprettelsestilskud.
- 5) H. P. Hanssen vil klemme ministeren for at få penge til børnebøger, hvilket også er tvingende nødvendigt, da vi som sagt kun råder over ca. 6.000 børnebøger.
- 6) H. P. Hanssen har i forgårs i et møde i Haderslev meddelt de herværende boghandlers formand vor plan om centralisation af bogkøbet med 10 % til de stedlige boghandlere, en ordning, som vakte stor glæde.
- 7) »Heimdal« står åben for artikler om bibliotekssagen (herom nærmere nedenfor).

Personalia

Flytter i morgen (mandag) hen til redaktionssekretær Rud, hvor Jakob P. har skaffet mig to dejlige værelser (80 kr. måneden); vedbliver at få kosten på Folkehjem.

Her er iøvrigt yndigt, hvilket i fuldt mål erkendes af mig, der iøvrigt fastholder, at Dahl ville have egnet sig i langt, langt højere grad end jeg til at have med denne sag at gøre.

Til Dahl specielt

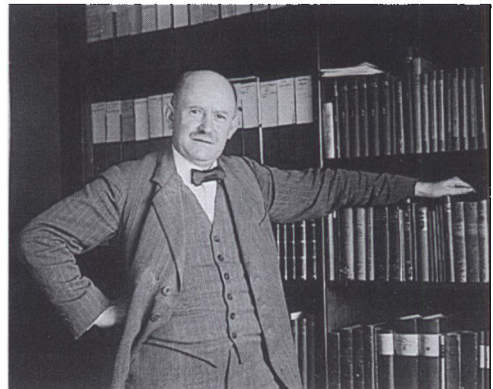
Niels H. vil gerne i ny og næ bringe små artikler om bibliotekssagen i almindelighed og i særdeleshed for derigennem at vække og fastholde interessen. Dem kan jeg ikke skrive og har heller ikke tid dertil. Vil du lave mig dem og tillade mig at sætte mit navn under? Thi dette sidste er vist nødvendigt. Jeg ville da gerne have en halvanden spalte om bibliotekssagens udvikling i Danmark i den senere tid til at begynde med, derefter en skildring af hvad et moderne folkebibliotek indeholder, og hvad gavn det yder befolkningen. Jeg er ked af at måtte tilstå min uformuenhed også her og at måtte stjæle din tid og dit arbejde igen, men ser ingen anden udvej.

Til det hele Tilsyn

sender jeg mange venlige hilsener og ønsker, at overanstrengelsen må have fortaget sig. Der er nu intet så godt som at arbejde, blot det ikke skal være med hjernen.

Alles hengivne

Pæddersen«

Jacob Petersen (1884-1952) var leder af landsbiblioteket i Aabenraa fra 1923 til sin død. I årene fra 1936 var han tillige formand for Sprogforeningen. Her er han fotograferet på sit kontor omkring 1927. Historiske Samlinger for Sønderjylland.

Dagen efter, den 2. maj, skriver han til Døssing om bogsamlingen på Folkehjem. Han var ikke begejstret: »Hvad der står på hylderne og altså tilgængeligt for udlån, er temmelig umuligt i sig selv, videre for det meste græsselige eksemplarer og blevet endnu græsseligere ved at Jakob P. i sin bibliotekariske visdom har klistret en papirlap uden på hvert bind foroven og derpå skrevet bogens signatur – ualmindeligt hæsligt. Dette har han også udstrakt til den samling af pænt indbundne og vedligeholdte eksemplarer, som også findes.« Carl S. Petersen slutter med en kritisk vurdering af lokaleforholdene: »Lokaleforholdene er fortvivlede, og jeg ligger nu todt, efter at den grove sortering er foretaget; jeg kommer ikke videre, før jeg har fået resten op i de to gæsteværelser og således *nogen* plads til at sætte af på. Men skidt er det ligefuldt. Og Jakob P. er rar og god (jeg kan godt lide ham), men han er ikke meget værd i retning af organisationsarbejdet, bliver let træt og står temmelig ubehjælpssom over for det hele; synderlig gavn af ham får jeg næppe. Det hele kommer således til at hvile på én mands skuldre, og det er somme tider meget deprimerende at vide sig muttersene om det, for sådan er det faktisk.« Snart efter steg Jakob Petersen dog stærkt i den kongelige bibliotekars agtelse.

Det vigtige spørgsmål om at få Landsbiblioteket flyttet væk fra Folkehjem til en ny bygning optager Petersen meget, og i et overstadigt brev af 28. juni 1921 til vennerne i København beretter han om de krogede forhandlinger i denne sag: »Jakob Petersen har indlagt sig den *største* fortjeneste af biblioteks-sagen, idet han i går, mens jeg bavlede i Nørborg [Nordborg], havde Nis Nissen under behandling her på Folkehjem, forklarede ham meningsløsheden af at øde penge på en museumsbygning i stedet for at anvende dem til et ordentligt bibliotekslokale og påviste for ham umuligheden af at indrette et retskaffent bibliotek i de forhåndenværende lokaler på Folkehjem. Nis Nissen var fuldstændig enig i Jakob P.s betragtninger, gik derefter til amtmand Thomsen, som også viste sig enig heri, og begge begav sig derfra ud til H. P. og forklarede ham det hele med det resultat, at H. P. på biblioteksmøde i dag på Folkehjem offentlig for en forsamling på 250 mennesker (den store sal var fuld!) bekendtgjorde, at der for Aabenraas vedkommende i en ikke alt for fjern fremtid ville blive bygget en særlig biblioteksbygning. ... m.a. ord at Haderslev og Sønderborg skulle være museumsbyerne, *Aabenraa* og *Tønder biblioteksbyerne*. ... Altså: tag omgående affære overfor ministeren, vis jer som mænd og diplomater, og vær klar over, at *nu* gælder det liv eller død for Apenrade. Fanden gale mig!!«

Brevet røber, at bøgerne ville få en bedre plads end på Folkehjem – og sådan gik det. I sit allersidste brev fra Aabenraa den 2. marts 1922 kunne Carl S. Petersen berette, at Aabenraa bys magistrat havde vedtaget at overlade

ungdomshjemmet i Rådhusgangen til biblioteket. Den 1. september året efter tog landsbiblioteket dette nye hjem i brug.

Oplandsarbejdet

Allerede i slutningen af maj 1921 begynder Carl S. Petersen sine mange, mange rejser til hvert eneste sogn for at oplyse om biblioteksplanerne og tilskynde til oprettelse af biblioteksforeninger, som det nødvendige grundlag for at få et bibliotek anerkendt; han forhandler med kommunalbestyrelser om de stedlige tilskud, lokaler m.v.

Det gav baggrund for denne vurdering af sønderjyderne: »Nydeligt land og nydelig befolkning! egl. kan jeg ikke lide sønderjyderne qua type, men mine folkepsykologiske betragtninger ved anden lejlighed – kun dette: man ved aldrig, hvor man har dem, heller ikke Jakob Petersen, eller rettere: man har dem modsat hvad man selv siger, og for så vidt var de ikke værre taktisk at tumle, når man blot turde stole på, at de handlede, men det gør de ikke!« (brev 27. maj 1921).

Overalt vejede det nationale stærkt, om ikke stærkere end det biblioteksmæssige. Især i de truede egne gjaldt det for Carl S. Petersen om at drive de nye danske biblioteker frem hurtigere end den lokale opbakning egentlig gav baggrund for. Der skulle skaffes ekstra tilskud for at få gang i arbejdet også i områder, hvor danskheden var svag.

Vedrørende arbejdets karakter får man et levende indtryk gennem nedenstående uddrag af en tjenstlig skrivelse den 5. juni til bibliotekstilsynet: »Der har i dagene fra 14. til 20. juni (1921) af mig været afholdt offentlige møder om bibliotekssagen i alle de sogne, der i Tønder amt ligger langs rigsgrænsen fra Tinglev i øst til Møgeltønder og Højer i vest. På disse møder har med en enkelt undtagelse kun dansksindede folk været til stede, og på mit spørgsmål, om der kunne tænkes et samarbejde med tyskerne, var svaret alle vegne et ubetinget nej, idet der tilføjedes, at et sådant samarbejde kun ville blive anledning til kiv og ufred de to parter imellem, en opfattelse, som jeg efter bedste overbevisning personlig fuldt ud deler. Og det forekommer mig, at man heller ikke fra tysk side har ønsket noget slags samarbejde, thi ved min ankomst til Burkal d. 16. juni forefandt jeg et tysk bibliotek, sat ind i sognet sydfra. Et lignende var oprettet i Jejsing, som jeg gæstede den 18. juni, og et er for øjeblikket under oprettelse i Tinglev. Ydermere har skolekommissionsformanden i Tinglev, der er tysker, på opfordring om at deltage i det af mig indvarslede møde d. 14. juni, svaret indbyderne, at det var en sag, som jo ikke vedkom dem (tyskerne). At disse tyske biblioteker ikke kan få statsunderstøt-

telse og af sig selv falder udenfor bibliotekstilsynets virkefelt, sålænge de beholder dette særpræg af at være privatbiblioteker, er jo en selvfølge.

Samtidig med at jeg i disse egne vejlede befolkningen i arbejdet for at oprette biblioteksforeninger, undersøgte jeg de forhåndenværende muligheder for de kommende danske sognebibliotekers installation og fandt alle vegne kun én mulighed til stede, nemlig anbringelse i de danske skoler eller, hvor disse er tvedelte, i den danske afdeling af dem. Udover skolerne, hvis lokaler kan være uhensigtsmæssige nok for en bogsamlings installation, vil der ikke noget sted være lokale at opdrive, og såfremt skolerne ikke kan benyttes, vil de danske sognebiblioteker, der dannes ved den danske befolknings pengetilskud i overensstemmelse med bibliotekslovens forskrift, være husvilde og ganske og aldeles svæve i luften.

I den anledning er det, at jeg henleder opmærksomheden på følgende: Har det end vist sig, at tyskerne ikke ønsker at deltage i samarbejdet for oprettelsen

Det viste sig hurtigt, at lokalerne på »Folkehjem« ikke var ideelle til biblioteksbrug. I 1922 stillede Aabenraa by derfor en bygning i Rådhusgangen til rådighed, og her kunne »Det sønderjyske Landsbibliotek« tage nye lokaler i brug den 1. januar 1923. På billedet til venstre ses læsesalen, herover udlånet. Fotos i Historiske Samlinger for Sønderjylland.

af offentlige biblioteker, men foretrækker at have biblioteker sydfra undtagne den danske stats kontrol, turde det ikke være helt udenfor mulighedernes grænse, at de i sogne, hvor sognerådet eller skolekommissionen har tysk flertal, kunne ville nægte tilladelse til eller lægge hindringer i vejen for de danske bibliotekers anbringelse i skolerne eller i hvert tilfælde kræve, at i så fald indsatte også de deres biblioteker i skolerne eller i de tyske afdelinger af dem.

Med en sådan eventualitet for øje skal jeg udbede mig et autoritativt svar på, at de danske sognebiblioteker med deres håndbogssamlinger for lærere og deres afdeling for børn alle vegne uden noget som helst forbehold har ret til at blive anbragt i de danske skoler eller, hvor disse er tvedelte, i den danske afdeling af dem, samt tillige autoritativt svar på, *hvorvidt* ikke tyske biblioteker, der måtte ønskes anbragt i skolerne, også står under Statens Bibliotekstilsyns kontrol og ikke blot under pågældende under- og overordnede skolemyn- digheds.» Han udarbejder en pjece med vedtægtsforslag og uddrag af biblio-

teksloven og en lille standardkatalog over bogbestand til forskellige bibliotekstyper.

Han møder her en virkelighed som viser, at det der først og fremmest er tiltrængt er børnebøger, og at befolkningens læseevne over for det danske sprog er stærkt begrænset. Han møder de nationale spændinger, særlig i de »truede områder«, hvor tyskerne laver modforanstaltninger. Han undgår heller ikke en konflikt med Sprogforeningens bogsamlinger, men han bider fra sig og arbejder på at gennemføre sine planer.

Fra Døssing og Tilsynet blev det antydet, at fremskridtene i Sønderjylland kom for langsomt. Den 22. august 1921 svarede den udsendte ekspert: »Langsomheden fra befolkningens side, som du taler om i dit brev, er heller ikke så stor set fra dens side, der står hernede i virkeligheden, som den måske er set fra Studiestræde 38 IV. Vi har i dette øjeblik vedtægterne fra tre oplandsbiblioteker og 11 sognebiblioteker i orden; vi har biblioteksforeninger oprettede i 30 sogne foruden i dem, der allerede har deres biblioteksvedtægter i orden, og vi har 3 bybiblioteker startede – altsammen (\div bybibliotekerne) tilvejebragt indenfor rammerne af lidt over 3 måneder. Hvad forlanger du og Hs. Excellence mere? Over 50 biblioteksforeninger i tre måneder og midt i høstens tid, ganske pænt og ikke noget ubetinget vidnesbyrd om svigtende interesse fra befolkningens side. Vil du ikke i din næste samtale med ministeren meddele ham dette ganske »pianissimo«?

I en henvendelse af 19. januar 1922 anmoder amtmand Kresten Refslund Thomsen om en fortrolig redegørelse for biblioteksarbejdets forløb i de truede sogne Bov, Holbøl, Rinkenæs, Klipleve og Uge. Carl S. Petersen udarbejder en udførlig besvarelse, dateret 27. januar 1922, hvori han giver et billede af situationen i de fleste sogne, hvor biblioteksforholdene udvikler sig tilfredsstillende; men i Uge og Bov er der problemer. I Uge var lærerne tysksindede og passive, så man måtte gøre sognet til annex under biblioteket i Tingleve. Problemerne i Bov fremgår af følgende citat: »Vanskelige er også forholdene i *Bov sogn*, omend ikke lige vanskelige i alle dele af sognet. I Frøslev og Vejbæk er bogsamlingen i gode hænder hos interesserede lærere nordfra; i Kruså er der oprettet en særlig bogsamling, der bestyres af oversergenten ved de derværende grænsegendarmer, en bogkyndig og boginteresseret mand; i Kollund har lærerinden overtaget bogsamlingen, men hendes stilling er heller ikke i denne sag let overfor førstelæreren, der hører til de fra det gamle styre overtagne.

Biblioteksmæssigt ligger hovedvanskeligheden for Bov sogns vedkommende i selve Bov og i Kragelund, hvor lærerne, der hører til de overtagne, enten blot tilsyneladende er interesserede eller åbenlyst ligegyldige, et par enkelte decideret tysksindede. Og da selve Bov er bibliotekets hovedsæde, virker

passiviteten herfra uheldigt ind på helheden, så meget mere som de nordfra kommende af lærerstanden har svært ved at komme i samme kontakt til den stedlige befolkning som de overtagne har i kraft af vanens magt. Heller ikke gør det forholdene biblioteksmæssigt set lettere, at der under indflydelse af strømninger, der har sit sæde i selve Bov kommune, er forsøgt et samarbejde mellem dansksindede og tysksindede indenfor sognets grænser; samarbejdet er faktisk ikke blevet realiseret, og det er ikke let at se, på hvilken måde det tilfredsstillende for begge parter skal kunne blive realiseret – som det nu er, er dette uløste spørgsmål så at sige blevet yderligere hæmmende for en rolig og sund udvikling af bibliotekssagen i Bov sogn som helhed.«

Bogvalg og biblioteksteknik

Sideløbende med disse krævende rejser og lokale forhandlinger arbejder Carl S. Petersen som en rasende med indkøb af bøger, deres indbinding og fordeling. Og i dette arbejde følges han op af den ligeså rasende arbejdende Aase Borregaard, som katalogiserer, kontrollerer indkøb og fører regnskab m.v. Hun var et stykke tid i Aabenraa, men ellers arbejdede hun med sagerne i Tilsynet i København – utallige er de breve, der blev udvekslet.

På det vigtige område *bogvalg* havde Carl S. Petersen med sin sans for at se virkeligheden i øjnene og respektere den hurtigt erkendt, at biblioteksteoriene måtte tillempe ret kraftigt for at kunne bruges som kriterier for løsningen af opgaven i de sønderjyske landsdele på dette tidspunkt. Han har nogle vældige bråvallaslag med Døssing og med Dahl om disse relationer. De holder ekstraordinære møder, han modtager fornærmende skrivelser fra Døssing, men han fastholder sin linie i bogvalget, som det vil fremgå af følgende uddrag af eet blandt mange skriftlige bidrag om spørgsmålet: »Jeg er ikke enig i, at bibliotekerne bør opsætte indkøbet af nyudkomne skønlitterære bøger et års tid, og jeg kan heller ikke bifalde motiveringen derfor; thi jeg ser ikke, at dommen over et digterværks stabilitet har fæstet sig på så kort tid som et år, og jeg mener, at den bibliotekar, der er sin opgave voksen, med største lethed på grundlag af anmeldelserne kan afgøre umiddelbart efter en bogs fremkomst, om den er noget for hans bibliotek eller ikke; det bør kunne forlanges af en bibliotekar, at han kender de forskellige kritikeres grundliggende synspunkt og forstår at jugere derefter.

Hvad tilstedeværelsen af selv et lille udvalg af klassikerne i de små sognebiblioteker angår, da ved du, at jeg ikke her er enig med dig. Lad det nu imidlertid være. Men når du motiverer det med, at de skal være der af hensyn til skolen, da er jeg ikke sikker på, at denne motivering holder stik; thi som

undervisningen er i folkeskolerne på landet, tror jeg ikke, at børnene føres så vidt, at de kommer til at stifte bekendtskab med eller får brug for klassikerne. Dette bør du undersøge ved at spørge en folkeskolemand på landet, og hvis min formodning viser sig at være rigtig, bør du ialt fald forandre motiveringen, hvis du fastholder, at klassikerne skal være der – jeg for min del bryder mig altså ikke om, at de skal findes, thi ved Gud i himlen, de bliver aldrig læst og tager blot penge fra andre bøger, der har langt større betydning i folkeoplysningens og folkeopdragelsens tjeneste.» Også i det *bibliotekstekniske* er han forbeholden over for de mere komplicerede ting, som han ser, at sognebibliotekarere har svært ved at håndtere; der føres megen korrespondance herom, eksempelvis i følgende uddrag af et brev af 19. august 1921 til Døssing: »Hvad biblioteksteknikken angår er det klart, at når den skal bringes i anvendelse, skal det ske nu med det samme, og jeg er enig med jer i, at det sker, først og sidst af hensyn til udlånsnoteringen. Men jeg beder jer om at moderere jer hovedpassion en smule, og vær overbevist om, at bøger kan gøre nytte selv om de ikke alle vegne administreres lige efter kogeboogsopskriften. Herom vil jeg gerne ved lejlighed have en debat med dig og Dahl. Blot her dette, at jeg synes, at det er lidt urimeligt, at de gode folk i grænsesognene skal plages også med Olinnumre,* thi hvad i alverdens nytte tror I at Olinnumre gør i Rudbøl? – Dér farer de sgu alligevel ikke vild i »pålægget«.

Jakob Petersens vej til lederposten

Carl S. Petersens orlov fra Det kongelige Bibliotek var blevet forlænget til marts 1922, og i slutningen af 1921 begynder han at rejse spørgsmålet om sin efterfølger over for Tilsynet. Man drøftede forskellige kandidater, især bibliotekarerne H. Hvenegaard Lassen i Vejle, Peder Nielsen i Silkeborg, Søren S. Haugstrup i Kalundborg og Emanuel Sejr, Statsbiblioteket i Århus.

Carl S. Petersen finder imidlertid, at Jakob Petersen bør konstitueres i stillingen for en periode og derefter fastansættes som leder af Landsbiblioteket. Dette strider direkte mod Bibliotekstilsynets ønsker og forestillinger, og der udveksles adskillige breve, blandt hvilke Carl S. Petersens epistler ikke savner tydelighed. F.eks. skriver han 15. august 1921 til Dahl:

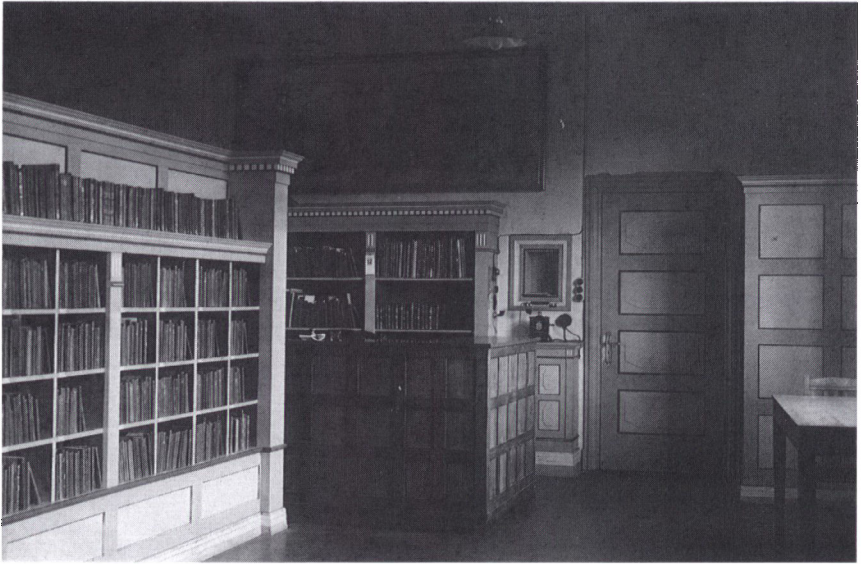
»Hvad Jakob P. angår, da er han jo nu engang sådan som han er, og han er i alt fald den eneste *sønderjyde*, der har begreb om, hvad et *bibliotek* er, for det har han virkelig. De andre – Herre Jemini!« Til sidst udvikler de mange

* *Klassedelingsnummer som tidligere anvendtes i mindre bogsamlinger.*

Aar 1922		Bognummer		Forfatter	Titel	Bind- tal	Ekspl- tal	Sted og Forlag	Tryk- ke- aar	Side- tal	Hvorfra modtaget	Pris Kr.
Dato	Til- vækst- nr.	Klasse	Forf.- og Ti- merke									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1/11	101	23	Ba 56k	Bang, J. P.	Den kristne Tro			Schnitb.	1922	190	Biblioteket Carl S. Petersen	
	102	994	Bj 95b	Bytinson, Bj.	Bytinsings - Aar	Bd. 1		Gyld.	1921	304		
	103					Bd. 2				329		
2/11	104	94	U 51k	Kyber Wilhelms	Memoirer			Gyld.	1922	201	Biblioteket Carl S. Petersen	
	105	37.1	Ba 75l	Paulli, Betty	Læsning og Oplæsning			Reitzel		48		
	106	89.6	My 81i	Nyrop, K.	Italienske Ord i Danske			Høst		59		
	107	99.5	Oh 79t	Ohrt, F.	Trylleord. Fremmede og danske			Schnitb.		132		
	108	27.6	He 49i	Helgson, J.	Jolands Kirke			Gad		252		
	109	99.4	Am 55w	Waschnitius, V.	H. C. Andersen Læsting, Læsting			Gyld.		64		
	110	99.4	Li 56k	Kristensen, Martin	Niels Lindbergs Liv og Gerning					106		
	111	99.4	Ba 65b	Barfod, H. P.	Minder.					1921/188		
	112	89.6	Ma 83o	Kroman, K.	De store Fabrikstæder			Gyld.	1922	32		
	113	02	Ar 70k	Arnsen, A.	Klassifikation			Folkebogsamt.	1910	82		
	114	99.4	Mu 61m	Munch, J.	Oplegsbøger			Gyld.	1922	261		
	115	14.3	Ma 74o	Martinsen, Samst.	Spiritismens Blænderværk	Bd. 1		Brincks	1922	300		

Klip fra landsbibliotekets tilvækstprotokol 1922-23. Bibliotekar Carl S. Petersen forærede en del bøger til biblioteket i disse år.

mundtlige og skriftlige indlæg sig til et ultimatum (til Døssing 17/11 1921): »Jeg har talt med Jakob Petersen om sagen. Han er ganske enig i denne løsning og vil også godt lade sig konstituere. Men jeg har det bestemte indtryk efter min samtale med ham, og jeg gik kun med nogen betænkelighed til denne samtale, at vi ville gøre uret mod en god og brav mand, hvis vi efter at have sagt A ikke også engang sagde B, med andre ord: efter kortere eller længere tids forløb lod konstitutionen overgå til fast ansættelse som bibliotekar ved og chef for Det sønderjyske Landsbibliotek. ... Så stærkt føler jeg her min forpligtelse, at jeg vil sætte min person i forhold til Statens Bibliotekstilsyn ind på dette og sige, at hvis Jakob Petersen, hvad jeg tror, vil føle en konstitution uden efterfølgende fast ansættelse som chef som en underkendelse i egne og det lille sønderjyske samfunds øjne, og I ikke kan gå ind på dette, da sidder jeg 1. marts 1922 i min udlånsstol på Det kgl. Bibliotek, og så kan I se, når I får fat i mig; ... Jeg er ganske klar over, at dette har den diplomatiske notes form af et ultimatum, men jeg ville altid have dårlig samvittighed over for J. Petersen, der ikke blot som sagt er en god mand, men også min personlige

Kig ind i landsbiblioteket efter flytningen til Rådhusgangen 1923. Bemærk telefonen og de smukke reoler.

ven, hvis jeg ikke stillede dette ultimatum.« De to mænd havde arbejdet tæt sammen og havde i tiden siden april 1921 lært at værdsætte hinanden.

Fra adskillige senere samtaler med Jakob Petersen ved jeg, at han til fulde erkendte, at Carl S. Petersen havde været hovedkraften, og han gav ofte udtryk for en ærlig beundring for denne »kongelige« bibliotekar, som med kraft og forståelse for den sønderjyske situation havde gennemført i løbet af mindre end et år at få oprettet eller reorganiseret: 3 bybiblioteker, 59 oplandsbiblioteker og 43 selvstændige sognebiblioteker.

En beundringsværdig bedrift – som ikke bør glemmes.